

Крістіна Васильєва

(Київ, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМЧИКІВСЬКОГО, ПЕТРИКІВСЬКОГО ТА ПОЛІСЬКОГО РОЗПИСІВ

Анотація: В статті проаналізовано художню специфіку петриківського, самчиківського та поліського розписів; розглянуто їх художні особливості та сучасний стан розвитку. Охарактеризовано діяльність провідних майстрів поліського, периківського та самчиківського розписів.

Ключові слова: петриківський розпис; поліський розпис; самчиківський розпис; народне мистецтво.

Summary: The article compares the artistic specificity of Petrykiv, Samchykiv and Polissya paintings; their artistic features and current state of development are considered. The activities of the leading masters of Polissya, Perikiv and Samchykiv paintings are characterized.

Key words: Petrykivka decorative painting; Samchykivka painting; Polissya painting; Ukrainian ornamental folk art.

Постановка проблеми, її актуальність Знання своєї історії, засвоєння етнокультурного досвіду та його передача з покоління в покоління є досить важливим процесом інкультурації соціуму, особливо в сучасній Незалежній Україні. Адже надбання української культури є вагомою частиною світової культурної спадщини. А декоративні народні розписи як самобутня складова і художній феномен української культури залишаються важливим чинником інкультурації та національної ідентифікації. Саме тому потрібно вивчати, знати походження, складові елементи старовинних українських розписів, їх функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для написання даної статті було проаналізовано творчість найвідоміших та сучасних майстрів що займалися або займаються поліським, петриківським та самчиківським розписом. Вперше про петриківський розпис згадано в етнографічних публікаціях В. Бабенка (1905). Згодом були створені мистецтвознавчі студії

Є.Берченка, де малювали елементи петриківки. Філософсько-культурологічний підхід петриківського малювання охарактеризовано в працях О. Найдена – статті (1983, 1984, 1987) і монографія (1989), написана на основі дисертації (1985) [4]. Сучасні майстри-художник, що займаються самчиківським розписом є О. Пажимський, М.Юзвук, С.Касьянов та В.Раковський . Над дослідженням елементів поліського розпису та формуванням його сучасного виду працювали В.Кобилінський, М.Наумчук, О.Макаренко, А.Шевчук, який досліджував даний вид розпису в свої працях, а також А.Волошина, Н.Бондар, які поширюють даний вид розпису на місцевих, регіональних виставках.

Мета статті – розглянути художню специфіку петриківського розпису, як цілісного й водночас багатогранного явища традиційного українського мистецтва; визначити його витoki, форми, характер еволюції, художні особливості.

Методи дослідження – історико-порівняльний метод (у його різновидах) і метод художньо-стилістичного аналізу (прямого й порівняльного).

Виклад матеріалу. Ще здавна люди намагалися прикрашати свої будинки квітковими візерунками. Вони малювали не лише на глиняних стінах, але й на комині, печі та навіть предметах побуту. Тим самим надавали певних функцій малюнками. Тобтовони не тільки оздоблювали речі які їх оточували, а й вважали що так оберігають, захищають себе .

Найвідомішим і найпоширеніший розписом є петриківський, назва якого походить від селе в якому він зародився- Петриківка,на Дніпровщині. Як про окремий вид розпису згадується з 1910-х років. Петриківський розпис – це площинна композиція, яка відноситься до фронтальної. Традиційно розпис виконується на білому тлі, малюнок розгорнутий по всій площині, але весь мотив обігрується навколо одного або кількох квіток чи бутонів. Основними її елементами є квіти,калина,мальви, птахи та тварини. Кольори використовують яскраві та складні. Майстри намагаються обмежитися червоною, жовтою та синіми фарбами, адже при роботі кольори змішуються та отримуються похідні,такі як помаранчевий та зелений. Деталі малюються одним мазком,

причому є десяток видів, наприклад: «гребінець», «зернятко», «горішок». Художники які створюють малюнок дотримуються певних правил врівноваження кольорів. Якщо використали червоний колір в центрі композиції, тоді мають його використати й навколо в певних деталях чи елементах. Візерунки що наповнюють розпис складні та чарівні, ніби переплітаються один з одним. Квіти завжди малюють в анфас, а тварин у профіль, що підкреслює декоративність розпису. Малюнки створюють за допомогою пензля(кошачки),палички обмотаною тканиною та пальцями. Важалося що чим кращий та яскравіший малюнок – тим багатший внутрішній світ людини.Саме тому навички розпису передавали з покоління в покоління.

Петриківський розпис – це унікальне явище народної творчості. Його квіти, ягоди, незвичайні птахи стали впізнаваним не лише в нашій країні країні але й в усьому світі. Нині ним прикрашають побутові предмети,книги,екстер'єр, порцеляну. А 5 грудня 2013 р. петриківський розпис було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. У березні 2013 р. в Брюсселі відбувся Тиждень Петриківського розпису. У червні 2013 р. представлено найбільшу виставку в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі [1].

У 2000, 2010 і 2013 роках «Укрпоштою» були випущені поштові марки з репродукціями петриківського розпису. 20 травня 2016 року Національний банк України ввів у обіг дві пам'ятні монети «Петриківський розпис» у серії «Українська спадщина» номіналом 5 гривень (нейзильбер) і 10 гривень (срібло), офіційна роздрібна ціна яких на момент виходу складала відповідно 38 і 916 гривень [2].Також колекції петриківського розпису представлені в таких музеях: Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ), Дніпропетровський художній музей (м. Дніпро), Дніпропетровський історичний музей імені Дмитра Яворницького (м. Дніпро), Запорізький обласний художній музей (м. Запоріжжя),Петриківський музей етнографії, побуту та мистецтва (сmt Петриківка), Музей-садиба Василя Соколенка (сmt Петриківка), та інші.

Другий найбільш впізнаваний в Україні та світі – це самчиківський розпис, поширився із села Самчики, переважно з 1960-их років. Він являє собою сюжетний, великий «зубчастий» малюнок, схожий на гобеленовий, переважно з рослинними елементами. Розпис яким спочатку прикрашали стіни будинків, нині заповнив сфери дизайну, випускається маса поліграфічної продукції, оздоблюється одяг, прикрашаються інтер'єри, тощо. Основними кольорами розпису є жовтий, синій, зелений та червоний, іноді використовують фіолетовий та чорний. Через різноманітність кольорів, роблять розпис за однією гамою, холодною чи теплою. Основу композицій самчиківського розпису складають так звані «вазони» або «дерева життя» чи «райські». Іноді на роботах можна зустріти тварин, або навіть людей, проте стилізованих, без пропорцій. Незважаючи на те, що елементів дуже багато та вони заходять один за одного, розпис плоскінний, елементи виконані без об'єму. Даний розпис теж мав кілька функцій, не лише як прикраса, але й захисна та сигнальна (служувала знаком для неодружених хлопців, дівчата що планували вийти заміж – розписували цим розписом свої хати).

Сучасними майстрами самчиківського розпису вважаються Олександр Пажимський, Михайло Юзвук, Сергій Касьянов та Віктор Раковський, який очолює дитячу художню школу. Останнім часом зацікавленість самчиків кою зростає. Завдяки мистецькому проєкту UAmaze який почав популяризацію самчиківського розпису почали видаватися календарі, плакати та листівки з ілюстраціями, проводили майстер-класи, організовували виставки тощо. Було створено село-музей. Історико-мистецький проєкт «Нове життя самчиківського розпису» підтримав Український культурний фонд. У Дарницькому районі Києва голова правління ГО «Фонд «Родинний оберіг» Марина Казаченко та відома майстриня самчиківського розпису Яна Власенко-Бернацька започаткували проєкт «Алея Самчиківського розпису. На паркані зображені яйця-писанки, а всередині них зображені різні тварини та комахи. До того ж наказом Міністерства культури самчиківський розпис у 2019 році внесли

до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України [3].

Найменш впізнаваним є поліський розпис, який був поширений на Поліссі ще з ХІХ століття. Даним розписом «малювали» по тканині, тобто вишивали гладдю. Проте вважається що зародився при розписі фарфорових виробів, як ми знаємо що функціональних фарфорових заводів майже не лишилося, то й згадки про поліський розпис стали стиратися. Впродовж десяти років майстри Житомирщини займаються відродженням даного виду розпису. На виставках поліський розпис можна зустріти на розписаних футболках, сумках, витинанках, вишивках, як декор на глиняних виробах, на ляльках мотанках та розписаних дерев'яних виробах. Проаналізувавши праці краєзнавця Анатолія Шевчука, можна зрозуміти що кольори використовуються чисті та яскраві, без змішування та градієнтів. Найчастіше це червоний, зелений, синій, помаранчевий та жовтий, іноді для декору використовують чорний. Так як здебільшого використовувався у вишивці та при оздобленні фарфору, то зазвичай фон був білий. Головними елементами поліського розпису є ягоди, листочки, вусика, «вазон» горщик якого теж прикрашається певним орнаментом та квітка. Вона складається з напівкіла, прикрашених орнаментом та пелюсток (іноді центральна пелюстка з так званим «чубчиком»). Ці елементи можна прослідкувати у картинах Марії Приймаченко, яка теж родом з Полісся. Також про поліський розпис можна почути на виробничому навчанні у живописців в ДНЗ «Центр сфери обслуговування м. Житомира». Здобувачі освіти розмальовували тарілки вітражними фарбами. Швачки як дипломні роботи представили колекцію суконь розписаних поліським розписом. Також один з філіалів училища в 2022 році був розписаний групою Живописців та їх майстром, Аллою Волошиною, даним розписом у вигляді тризуба. Також студентами-практикантами під керівництвом Васильєвої Крістіни елементами поліського розпису були розписані дерев'яні дощечки. Також в Кмитівському музеї 10 вересня 2022 року було проведено майстер-клас для дітей з поліського розпису, презентувала його житомирська художниця Крістіна Васильєва.

Висновки : Проаналізувавши три види декоративних розписів України, поліський, петриківський та самчиківський, можна зрозуміти що найбільш поширений та впізнаваний є петриківський, а найменш відомий (про який знає обмежене коло людей) - поліський. Петриківський розпис через своє широке розповсюдження по території України та свою самобутність набув репрезентативної функції і є певною «візитівкою» України за кордоном. Часто самчиківський розпис плутають із петриківським, хоча вони досить різні, подібні лише за мотивами та кольорами. Проте технологія їх виконання зовсім різна. В самчиківському та поліському кольори використовують локальні, певний елемент розпису має один колір, на відміну від петриківського де використовується складний мазок з двох кольорів.

Декоративно-прикладне мистецтво та орнамент найкраще схильні до збереження етнокультурних кодів. Саме постійна здатність декоративного розпису до модифікацій різного характеру: стилістичних, вибору матеріалу, функціональних, сприяє його швидкій адаптації при зміні умов дійсності, зокрема мистецької, і забезпечує розвиток. В різних видах мистецтва інтеграція розписів відбувається через їх цитування або застосування, як додаткового елемента. Особливо це виявляється у живописі, графічному мистецтві, зокрема в ілюстраціях, плакатах, листівках тощо. В сучасному промисловому дизайні елементи розписів використовують в моделюванні одягу, аксесуарів тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусов Е. Петриковка – жемчужина Украины, Днепропетровск, 2014. 160 с.
2. Петриківський розпис — нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО URL: <https://dprda.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/petrikivskij-rozpis-nematerialna-kulturna-spadshchina-yunesko> (дата звернення: 22.10.2022).

3. Самчиківський розпис включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=63085> (дата звернення: 22.10.2022).

4. Смолій Ю. О. Хатне малювання Петриківки другої половини XIX – першої третини XX століття (витоки, еволюція, художні особливості): дис. канд. мистецтв. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського; НАН України, Київ, 2011, 234с.

Відомості про автора

Васильєва Крістіна Владиславівна – студентка 6 курсу Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, навчаюсь на факультеті дизайну; 0980751929; zosimova.kristina@gmail.com; науковий керівник – доктор історичних наук, професор кафедри графічного дизайну Петрова Інна Володимирівна; сертифікат: ТАК; про конференцію дізналась від одногрупниці; потребую отримувати запрошення від оргкомітету на свою електронну адресу.